

nek tanulmányozása, különös tekintettel az információk szerkezetére és az ágazatközi igényeket (energiaforrások, mérgező anyagok hatása stb.) kielégítő hozzáférési mód-szerekre; az információs piac szerkezetének és gazdasági viszonyának tanulmányozása.

A munkacsoportok szerint

„szükség van az egész információs közösség rendszermodelljének kialakítására, szem előtt tartva olyan kérdéseket, mint pl. a tulajdonjog és felhasználói igények közötti ellentétek elemzése, az információs technológiák fejlődése, a tudományos irodalmat jellemző változások, valamint a nem szakzerű szóhasználat megfogalmazott növekvő információs igények okozta zavaró hatások stb. előrejelzése.

A javasolt kutatási programot egy nagy gyakorlattal rendelkező, kiemelkedő képességű információs szakembernek kell vezetnie, aki irányítja a kutatói közösség kapcsolatait és jelentős szerepet játszik az új program szervezésében és munkaerő-ellátásában. A munkák egy részét külső szakembereknek kell irányítaniuk.”

A munkacsoport úgy véli, hogy az NSF jelenlegi szervezete nem alkalmas arra, hogy az információ területén jelentkező új fejleményekre hatékonyan tudjon

reagálni. Ha tevékenységét továbbra is információterjesztésre korlátozza, akkor figyelmen kívül marad néhány ennél fontosabb kérdés, mint pl. a közületi és a magántulajdonban lévő információs intézmények tevékenységét koordináló nemzeti információs politika, a más országokkal való információkereskedelem nemzeti stratégiája, gazdaságilag életképes információs intézmények fenntartása és továbbfejlesztése, a szövetségi kormány jogai és kötelezettségei a közületi támogatással létrehozott információkkal kapcsolatban stb.

A nemzeti tudományos és műszaki politika, szervezés és prioritások tárgyában hozott 1976. évi törvény a tervezés központi szerveként a Tudományos és Műszaki Tervezési Hivatalt (*Office of Science and Technology Policy, OSTP*) jelöli meg. A munkacsoport szerint az NSF keretében kell létrehozni egy állandó szervezetet, amelynek feladata lenne a tudományos és műszaki információt érintő nemzeti információpolitikai kérdések tanulmányozása.

/HATTERY, H.: Changes in NSF science information role are recommended by task force - Information Retrieval and Library Automation, 13. köt. 4. sz. 1977. p. 1-4./

(Novák István)

SZABADALMI TÁJÉKOZTATÁS

A szabadalmi tájékoztatás jellemzői és terjedelme az USA-ban

Az USA-ban 1976 decemberében adták meg a négy-milliomodik szabadalmat. Ez az esemény megvilágítja az USA Szabadalmi Hivatala információkereső rendszerének jelentőségét.

Az információkeresésre szolgáló szabadalmi adatbázisban – a többszörös besorolások miatt – 11,5 millió szabadalmi leírás található. Az állomány évente a megadott 70–80 ezer szabadalom, ill. ezek többszörös elhelyezése következtében mintegy 200 ezer leírással bővül. E hazai szabadalmi leírásokon kívül évente mintegy 300 ezer külföldi szabadalmi leírás is bekerül a rendszerbe, egy vagy több helyre. Az állomány részét képezi végül a válogatott szakirodalom – főként folyóiratcikkek –, amelyek állománya évente mintegy 50 ezerrel szaporodik. Jelenleg – mivel a 11,5 millió USA szabadalom mellett a rendszerben kb. 9,5 millió külföldi szabadalmi leírás és 1 millió nem-szabadalmi dokumentum is van –, az adatbázis állománya összesen kb. 22 millió.

A teljes állományt az USA nemzeti szabadalmi osztályozási rendszere szerint tárolják. Ez az osztályozás főleg a találmányi megoldások funkció szerinti hasonlóságot tartja szem előtt, így pl. ugyanabba az osztályba tartozik valamennyi vágóeszköz, tekintet nélkül az elvá-

gandó anyag minőségére. Az osztályozási rendszer mintegy 300 osztályt és 95 ezer alosztályt ölel fel.

Tekintettel a hatalmas mennyiségű információra, igen bonyolult az állomány teljességét ellenőrizni, annál is inkább, mivel a szabadalmi leírásokat a kutatók rövidebb-hosszabb időre ki is emelik a rendszerből. Az állomány nyilvántartását számítógép végzi. Ugyanezt a számítógépes rendszert azonban számos más bibliometriai célra is használják. Lehetőség van például a szabadalmi hivatkozások, az egyes dokumentumok visszakeresési gyakorisága és a szokványos bibliográfiai adatok felhasználásával az állomány jövőbeni változásának (tartalmának) előrejelzésére, illetve az osztályozási rendszer elavulásának nyomon követésére is.

Az osztályozási rendszer dinamikus továbbfejlesztéséhez évente át kell osztályozni az állománynak kb. 4%-át. Ez a munka több mint 300 munkatársat foglalkoztat teljes időben.

A hagyományos szabadalmi osztályozási rendszeren és a szabadalmi leírások papírformátumban való tárolásán kívül szükség van más, hatékonyabb alternatívákra is. Az egyik kísérlet a számítógépes mikrofilm-keresőrendszer (*Computer Controlled Microform Search System, CCMSS*) kifejlesztésére irányul. A CCMSS on-line terminális információkereső rendszer, amelyben egy-egy miniszámítógép terminálok sorozatát vezérli. A számítógép

tárolja a dokumentumok indexelési információit, és megfelelő információkereső programmal rendelkezik. A terminálok mindegyike mintegy 1000 mikrofilmleplet tárol, laponként 273 képkockával, vagyis összesen mintegy 200 ezer kép, illetve mintegy 30 ezer dokumentum teljes leírásával. A terminálok a hagyományos billentyűzeten kívül automatikus mikrofilmleplek-kiválasztó és -nagyító berendezést is tartalmaznak. A keresés során a számítógép által megtalált dokumentumok képe néhány másodperc alatt megjelenik a terminál ernyőjén.

A szabadalmi leírásokban tárolt információk alapján komoly erőfeszítéseket tesznek a műszaki fejlődés rövidtávú és középtávú előrejelzésére. Tény, hogy a szabadalmi leírásokban a műszaki fejlődés valamennyi jelentős lépése megtalálható. A közelmúltban megjelent szabadalmi leírások és más, ezektől független gazdasági adatok együttes elemzése alapján következtetni lehet a közeljövőben lejátszódó nagyobb műszaki-technológiai áttörésekre.

A Műszaki Előrejelzéssel Foglalkozó Hivatal (Office of Technology Assessment and Forecast, OTAF) munkatársai összehangolták a szabadalmi osztályozás és az iparban használt szabványos termék osztályozás jelzeteit. Ez utóbbiakat ugyanis gyakran alkalmazzák a gazdasági tényezőkről (kutatási és fejlesztési költségek, forgalom, export-import adatok stb.) írott jelentésekben és publikációkban. Így lehetőség nyílik arra, hogy a közgazdászok és statisztikusok új és objektív eszközt alkalmazzanak, amely a műszaki élet és a gazdaság összefüggéseinek jobb megértését segíti elő. A Nemzeti Tudományos Alap (National Science Foundation, NSF) többek között ezzel az új eszközzel vizsgálta meg az általa kutatásra és fejlesztésre fordított költségek hatását a támogatni kívánt iparágak eredményeire.

/MARMOR, A. C.: Characteristics and volume of patent information. A „Szabadalmi információ és dokumentáció” c. nemzetközi szimpóziumon elhangzott előadás (München, 1977.)/

(Lázár József)

A szisztematikus dokumentáció, osztályozás, tartalomfeltáró dokumentáció

A szabadalmi hivatalok újdonságvizsgáló célra létrehozott dokumentumgyűjteményeinek elvben a teljes műszaki ismeretanyagot tartalmazniuk kellene. A gyakorlatban azonban ezek a gyűjtemények (szabadalmi táruk) nagyrészt vagy kizárólag szabadalmi leírásokból állnak. A rendezett szabadalmi táruk mérete már több ország szabadalmi hivatalában meghaladta a 20 millió dokumentumot, így komoly gondot okoz a gyűjtemé-

nyek megfelelő visszahívási arány (recall) melletti hasznosítása.

A tíz évvel ezelőtti reményekkel ellentétben ma már látható, hogy a szabadalmi hivatalok újdonságvizsgáló célra a fogalomra orientált, számítógépes rendszereket csupán néhány műszaki területen tudják alkalmazni. Az ilyen területeken, mint pl. a kémia, azonban az adatbázis viszonylag fiatal, és használata nem mindig teszi fölöslegessé a hagyományos szabadalmi gyűjtemények használatát. Más területeken viszont, nem lévén ez az alternatíva sem, komolyan kell foglalkozni a gyorsan növekvő gyűjtemények üzemeltetési és hasznosítási problémáival.

A szabadalmi információs munka céljaira csak olyan osztályozási rendszer alkalmas, amely a szabadalmazható találmányok céljaira jött létre. Eredetileg minden fontosabb ország saját szabadalmi osztályozási rendszert fejlesztett ki, de a más országokból származó szabadalmi dokumentumok átosztályozása az idők során egyre nagyobb nehézséget jelentett. A közös nyelv megteremtése érdekében hozták létre a *Nemzetközi Szabadalmi Osztályozást (NSZO)*.

Az NSZO egyezményhez csatlakozók két módon alkalmazhatják e rendszert:

a) *A nemzeti rendszer mellett másodlagos rendszerként.* Hátrányai: az NSZO fejlesztése mellett szükséges a nemzeti rendszer folytonos korszerűsítése is. Az ezekkel kapcsolatos munkák sok jól képzett szakember állandó munkáját kívánják. A külföldről származó (és NSZO jelzeteket is tartalmazó) dokumentumokat továbbra is át kell osztályozni a nemzeti rendszer szerint, hiszen az NSZO alkalmazása csak másodlagos.

b) *Az NSZO kizárólagos alkalmazása.* Hátrányai: az állományt teljesen vagy részben át kell osztályozni. Az NSZK Szabadalmi Hivatalában ez a munka, amelyet 1975-ben végeztek el, 16 millió dokumentumhoz 200–300 szakember 1 évi munkájának (emberév) megfelelő munkamennyiséget vett igénybe. Az át nem osztályozott anyag hozzáférhetősége jelentősen csökken, az állomány hozzáférhetetlen. Az NSZO továbbfejlesztése sok ország közös működésének eredménye, így további hátrány, hogy az alkalmazó szabadalmi hivatalok kénytelenek átvenni a számukra kedvezőtlen változásokat is.

A kizárólagos alkalmazásnak azonban számos előnye is van. Az NSZK Szabadalmi Hivatala például mintegy 6–10 emberév munkát takarít meg évente azért, hogy az NSZO jelzettel ellátott külföldi dokumentumoknak már csupán kis részét kell átosztályozni a helytelen NSZO jelzet miatt. A szabadalmi hivatalok munkája tehát jelentősen egyszerűsödik egyetlen osztályozási rendszer alkalmazásával. Ezenfelül az NSZO továbbfejlesztési költségeinek csak kis része terheli az adott szabadalmi hivatalt, és ezzel egyidejűleg a változtatások és finomítások a rendszer kizárólagos használata során szerzett tapasztalatok alapján megalapozottabbak.

Az NSZO-t kizárólagos jelleggel jelenleg mintegy 40